

Jegyzőkönyv a Magyar Zeneművészek Szövetsége Operett és Táncczenei Szakosztályának 1950. február 27-i üléséről

A zenei közélet hivatásos szervezete az 1949-ben megalakult Zeneművészeti Szövetség volt. A szövetség díszelnöke: Kodály Zoltán, ügyvezető elnöke: Szabó Ferenc, a szövetség folyóirata az Új Zenei Szemle. A Magyar Színház- és Filmművészeti Szövetség egyes szakosztályaival, például az operett- és táncszakosztállyal, szorosan együttműködnek, vitákat, konferenciákat szerveznek. Az ott elhangzott felszólalások leiratai mutatják a törekvést az új szocialista zene létrehozására, a populáris műfajok megteremtésére. Az alábbi dokumentum Jacques Offenbach Gerolsteini nagyhercegnő című operettjének operettszínházi bemutatóját vitatja meg.

Jelen voltak: Barta Gyula, Fischer Sándor, Farkas Ferenc, Gáspár Margit, Gyulai Pál, Járdányi Pál, Kókai Rezső, Komjáti Klára, Kalmár Andor, Nagy György, Maróthy János, Majláth Julia, Polgár Tibor, Semsey Jenő, Szabó Ferenc, Székely Endre, Tamássy Zdenkó, Várady László és Karcag György jegyzőkönyvvezető.

Az elnöki széket Tamássy Zdenkó foglalta el.

Tamássy Zdenkó szakosztályvezető üdvözli a megjelenteket és közli a szakosztállyal, hogy a mai ülés tárgya a *Gerolsteini nagyhercegnő*¹ című operett megvitatása. Elsőnek Kókai Rezsőt kéri fel hozzászólásra.

Kókai Rezső utal korábbi felszólalásaira, amelyekben már kifejtette azt a véleményét, hogy a könnyűzene modernizálása nem oldható meg azzal, hogy a szöveget modernizáljuk. Ezt a véleményét a *Gerolsteini nagyhercegnő* is megerősíti. Nem vette észre, hogy itt egy új zenei stílus alakult volna ki. Röviden ismerteti a cselekményt, amely az új feldolgozásban aktualitásokkal van kiegészítve. Ezek után a zenével foglalkozik, amelyet kitűnőnek talál. Megállapítja, hogy az áthangszerelt zene közelebb hozza a cselekményt a közönséghez, mint az eredeti. Kifogásolja azonban hogy pl. a kánkán, ami annak idején nagy feltűnést keltett, most csak mintegy véletlenül kerül a darabba. Ezután felveti azt a kérdést, hogy helyes-e régi operettek modernizálását megkísérelni, vagy helyesebb volna-e meghagyni őket eredeti formájukban. Felszólalását végül két pontban összegezi:

1./ A szöveg modernizálása újszerűvé teszi-e a zenét is?

2./ Lehet-e klasszikus operettet egyáltalában modernizálni és van-e ennek értelme?

Tamássy megköszöni a felszólalást és átadja a szót Farkas Ferencnek.

Farkas Ferenc: Először az a kérdés merült fel benne is, hogy helyes-e a régi operett zenei átírása, és ha igen, helyesen választotta-e a színház éppen a *Gerolsteini nagyhercegnő*-t, amely nem tartozik Offenbach jelentékeny művei közé.

Másodszor azt veti fel, hogy időszerű-e Offenbach és az ő műveinek áthangolása. A maga idejében Offenbach kétségtelenül haladó komponista volt. Éppen erős kritikája tette azzá, amellyel a polgári társadalom ellen fordult. Végeredményben azonban Offenbach alapvető magatartása az ironián túl inkább destruktív. Véleménye szerint a mai zene ezzel szemben építő karakterű. Ezért nem tudja, hogy alkalmas-e Offenbach modernizálása. Érzelmi vonalon

¹ Offenbach, Jacques: *Gerolsteini nagyhercegnő*. Bemutató: Fővárosi Operettszínház, 1950. január 13. Rendező: Marton Endre. Bővebben lásd: Jákfálvi Magdolna: *Gerolsteini nagyhercegnő*, 1950. <https://theatron.hu/philtther/gerolsteini-nagyhercegnő-2021-12/>

viszont Offenbach a szentimentalizmus felé hajlik. Ami a népi jellegét illeti, ha összehasonlítja ebből a szempontból például Strauss Jánossal,² akkor is véleménye az, hogy a mérleg Strauss felé fog billenni.

Másik szempont az, hogy az operett zenéje Offenbach óta fejlődött. Két későbbi komponista, Kálmán és Lehár, bár, szövegkönyvben a kor ízléséhez alkalmazkodtak, de a zenét a maguk korában forradalmi újításokkal jelentősen előre vitték. Azt a drámaiságot, amit Lehár Puccinitől tanult Offenbachnál nem látjuk.

Közismert, népszerű dallamokat vették az operett anyagának. Ami a zenei átiratot illeti, a legteljesebb elismerés Polgár Tibornak, aki az anyagot kitűnően dolgozta fel. Nagyon jó a hangszerelés. A maga részéről: egy kicsit a hárfá-glisszandókat³ és a fafűvókat sokallta. Ez ugyan hozzátartozik az operett stílusához. Nem tudja, hogy Polgár Tibor mennyiben ment bele a darab átírásába, de messze kiemelkedik zeneileg a második felvonás szóló női száma, amelyet Petress Zsuzsa énekelt. Ez a legszebb szám, „Több a szív, mint az ész” ennek épp az ellenkezőjét érzi, több az ész, mint a szív. De ezt nem tudja rossznéven venni, mert minden nagyobb zenei kantiléna⁴ érzelmi hullámvájt van hivatva ábrázolni. A finálé olyan módon zajlik le, hogy a férfi főszereplőnek éppen csak tetszik a primadonna, tehát nem is lehet olyan felforrósodás, amely a finálét jóvá teheti. „Több az ész, mint a szív”, az egész darabban érezte. Minden zenei megmozdulás nagy érzésből következik, hazaszeretet, szerelem, stb. Ahol a nagy érzelmek voltak zenében, a darabban nem látta. Mint közönség, a második felvonás fináléját nem érezte meggyőzőnek. A kánkán előráncigálása indokolatlan. Az öt komikus egyszerre való szerepeltetését sem tartja szerencsésnek. Mintha itt a komikum túl volna hangszerelve.

Szabó Ferenc: Nem véletlen, hogy ma az operett kérdéséről vitázunk. Ez a kérdés annyira aktuális, hogy még egy-két hónapra sem lehet elodázni. Az operettnek éppen az a vonala, amiről Farkas Ferenc beszélt – a Kálmán-Lehár féle vonal – tökéletesen megbukott. Ezt a vonalat továbbvinni ma már legfeljebb karikatúra formájában lehetne. Az operett reformja tehát égetően aktuális kérdés. Miután pedig új, jó operett nincs, kénytelenek vagyunk visszamenni a klasszikus operetthez.

Az operett mondanivalójában és zenéjében Offenbachnál érte el a legmagasabb fokot. Strauss-szal azért nem foglalkozunk, mert két legsikerültebb operettje a *Denevér* és a *Cigánybáró* amúgy is állandóan műsoron vannak. Nem lehet az operett kérdését összefüggésbe hozni egy operával sem, mert a progresszív, jó operett a való életbe illeszkedik bele, míg az operánál senki sem gondol arra, hogy azt átdolgozza, mert az operának nincs szüksége arra, hogy a való életből⁵ gyökerezzék.

Nézzük meg a *Gerolsteini nagyhercegnőt!* Offenbach idejében mindenki tisztában volt azzal, hogy „Gerolstein” Párisban van és hogy a gerolsteini udvar rothadó légköre a harmadik császárság korrump világát jellemzi. Mindenki tudta például, hogy a darabban szereplő rendőrminiszter valójában Párisban székel és mindenki örült, hogy Offenbach - legalább a darabjában, - nagyot ütött rá. A darabot eredeti formájában persze csak akkor volna értelme bemutatni, ha visszamehetnénk abba a korba, amelyikben keletkezett. Miután pedig az nem lehetséges, fel kell használnunk a szatírját, a jó társadalomkritikáját és mai aktuális kérdéseket beleépíteni a darabba. Vannak olyan politikusok, akik nem helyeslik a Marshall-tervnek⁶ a „kolibri tervvel” való kigúnyolását egy operett színpadon, mert az a felfogásuk, hogy a

² Johann Strauss

³ Csúsás egyik hangtól egy távolibb másikig, a közbeeső hangokat csak futólag érintve.

⁴ Dallam, hangszeres kíséretű szólóének.

⁵ Mellette olvashatatlan jegyzet.

⁶ A Marshall-terv egy 1947-ben meghirdetett nemzetközi gazdasági segélyprogram volt, melyet meghirdetőjéről, George C. Marshallról, az Egyesült Államok külügyminiszteréről neveztek el, és amely segítséget nyújtott minden olyan háború sújtotta európai ország számára, amely az újjáépítésben hajlandó volt az Amerikai Egyesült Államokkal együttműködni.

Marshall-terv olyan komoly veszélyt jelent, ami ellen komolyan kell harcolnunk és attól tartanak, hogy az ilyen kifigurázás a kérdés elbagatellizálásához vezethet. Véleménye szerint azonban a közönség így is megérti, hogy miről van szó.

Ami pedig a zenét illeti az a véleménye, hogy a szöveggel egyidejűleg a hangszerelést is modernizálni kell.

A népdal problémáról szólva úgy találja, hogy a népies elem Haydn- és Mozarttól kezdve a Gassenhauerek-ben⁷ jelentkezik. Offenbach a korabeli Gassenhauerekből komponált zenét és ez persze eltér a mi népdalfogalmainktól. Az átdolgozó meghagyta Offenbachnak néha megnevettető, néha szentimentális jellegét s ezért a megoldást helyesnek találja.

Fischer Sándor: Offenbach esetében a zene keletkezése nem előzte meg a szöveget, mert Offenbach összeült a szövegíróval és előzetesen átbeszélték a problémákat. Offenbachot nem tartja destruktívnak, vagy ha igen, úgy az akkori korszellemet destruálja, ami a mi szempontunkból haladásnak számít, és amit mi csak helyeselni tudunk. Tagadja, hogy Offenbach zenéje patetikus. Viszont a szöveg egyes helyein patetikus (II. felv.) és ez ellentmond a zenének. A mai kor is sok tekintetben patetikus. Ha ma persziflázssal,⁸ paródiával akarunk élni, akkor mást kell parodizálni; az önimádatot, az önkritika hiányát stb.

Várad László hivatkozik Kókaira, aki azt mondta, hogy a zene helyenként nem fedti a szöveget. Véleménye szerint, ha csak annyiban fedti a zene a szöveget, hogy a negatív figurákat parodizálja és a pozitív szereplőket népies elemekkel jellemzi, szerinte már megtette a kötelességét. A kánkán exponálása szerinte helyes, mert éppen akkor, amikor megjelenik, nagyon is jellemző a nagyhercegnő rapszodikus figurája. A Lehár és Kálmán által felhasznált, népi elemekre vonatkozóan az a véleménye, hogy ha ezek fel is használnak népi elemeket, ezt úgy teszik, hogy ezek a népi elemek negatív értelmezést kapnak. A második felvonás fináléjából Farkas hiányolta a széles dallamvonalat. Szerinte ez talán nem is volna helyes, miután a darab nem romantikus természetű, inkább kemény kiállás bizonyos dolgok ellen.

Farkas Ferenc: Félreértés történt. Ő éppen azt állapította meg, hogy a darab igenis romantikus, de a helyzet nem indokolja a romantikus voltát.

Polgár Tibor köszöni a felszólalásokat és a zenére vonatkozó dicséreteket Offenbachra hártja át. Az ő feladata csak az volt, hogy lefújja a zenéről a több évtizedes port és olyan formát adjon az egésznek, ami a mai kevésbé képzett közönség szórakoztatására és okulására szolgáljon. Offenbach hangszerelése a mai füleknek nem elég üdítő. Az ő kedvesen naiv és zseniális fogásai, amelyek akkor jók voltak, ma már nem kielégítőek. Ezt a hiányosságot igyekezett munkájával színesíteni és csillogóbbá tenni és ezt a munkát a zene meg is érdemli.

Nem érti egészen Kókai felszólalásából azt, hogy milyen ellentétet lát szöveg és zene között. Ami a kánkánt illeti, az eredeti *Gerolsteini nagyhercegnőben* nincsen kánkán. Az Orfeus kánkánját kellett alkalmazni, mert ez a legismertebb. Ezzel a kánkánal a nagyhercegnő körül akarja udvarolni a katonát, aki tetszik neki, hogy ezzel is kedvében járjon. Mikor azonban a kánkán a második felvonás fináléjában jelenik meg, úgy kell, hogy hasson, mint egy hideg zuhanynak. A darabot ő jónak és elég jelentékenynek is tartja, legfeljebb kevésbé ismertnek, mivel az utóbbi években ritkán játszották. Farkas azt mondta, hogy a zene a szentimentalizmus felé hajlik, ő inkább romantikusnak találja. Egyébként Offenbach mindig inkább hajlott persziflázásra, mint elmélyülésre. Ami Kálmán és Lehár népi motívumait illeti, ezek a népi motívumokat tényleg rosszul használták fel, mert amit alkalmaztak is, reakciós miliőbe

⁷ Utcai nóta.

⁸ Valakinek vagy valaminek a kigúnyolása, nevetségessé tétele, szellemes módon, főleg úgy, hogy meg nem levő sajátságokat tulajdonít neki.

helyezték, ahol rosszul hatottak. Offenbachnál viszont a népi motívumok pozitívan hatnak, mert a pozitív figuráknál alkalmazza őket. Amikor egyszer Bartók egy művét hangszerelte zenekarra, Bartók azt kifogásolta, hogy nem mert bátran hozzányúlni a zenéhez. Bartók véleménye szerint a hangszerelő bátran nyúljon hozzá az anyaghoz. A fafúvó figurák egy ilyen bátrabb hozzányúlás eredményei, de az eredeti zene lényegén nem változtattak. Van egy szám egy operettben, amihez egyáltalán nem nyúlt hozzá, csak hangszerelte. Ezt tartja egyik legértékesebb számnak, aminek csodálatosképen alig volt hatása. Ez az operaparódia volt, még hozzá egy remekül sikerült Donizetti-paródia, az összeesküvők száma, ahol a szereplők rengeteget fecsegnek össze-vissza, végül is nem csinálnak semmit. A közönség azonban nem igen vette ezt észre.

Székely Endre: Nyilvánvaló, hogy a színháznak témát kell adnia a közönségnek, ami nemcsak szórakoztat, hanem fejleszti is ízlését. Ha nem talál jó új operettet, hazait, vagy külföldit, akkor a klasszikushoz kell nyúlnia. Ami a pátoszt illeti: Ha egy Mozart művet adunk elő, azt sem tudjuk ugyanúgy előadni, mint Mozart korában, mert mi ma élünk és nem a mozarti időkben. Ha tehát az Operett Színházban egy gúnyos karikatúrát adunk elő, ennek olyannak kell lenni, amit mi ma látunk komikusnak, nem olyannak, amit abban a korban találtak annak. Nem véletlen, hogy Offenbach kritizálta a dolgokat és nem lehetett patetikus, mint Lehár, vagy Kálmán. Csakhogy az utóbbiak olyan dolgok mellé álltak ki pátoszal, amelyek mellé mi nem tudunk és nem is vagyunk hajlandók pátoszal kiállni. Ezért nem tudjuk az operettjeiket átírni, mert annak vagyunk kitéve, hogy pozitív hatást kelt az, amiről mi negatív véleménnyel vagyunk. Két hagyomány van, amit értékelni tudunk: a pozitív korban a pozitív mellé állás, vagy reakciós korban a kritikus kiállítás. Lehár és Kálmán reakciós korban pozitívan álltak ki, ezért nem tudjuk értékelni őket. Ezek szerint helyes volt a színház részéről a megoldás és a pátosz alkalmazása a pozitív figuráknál.

Zenéről szólva a hangszerelést jónak találja, mert jól fejezi ki a történések hangulatát. Kifogása talán csak az, hogy Offenbach zenéje kissé mintha el lenne ejtve. Offenbach maga talán gondolt arra, hogy szélesebben kibontsa zenéjét. Ma azonban olyan dalok, amelyek megragadhattak volna a közönség fülében, elsikkadnak és nem maradnak meg. E célból egyes refréneket többször kellett volna ismételtetni és például a népi táncot annyiszor ismételtetni, hogy a közönség a dallamát végül félig-meddig megjegyezhesse. Mai nyelven szólva slágert kellett volna csinálni egyes dallamokból és eszerint találni ki őket, mert sok dallama van az operettnek, amelyik ezt megérdemelte volna.

Végül jó figyelmeztetésnek tartja azt a zeneszerző számára, hogy a színház kénytelen jó operettért a múltba menni, mert jelenleg jó operettet nem ismer.

Gáspár Margit: Kókai azt mondta, hogy nem lát ennél az operettnél új stílust kialakulni. De az átdolgozásnak inkább célja, hogy egy műfajt továbbfejlesszen. Ezért fontos a felújítás, mert amikor a jobb újat keressük, be kell mutatnunk a régi jó hagyományokat is és a fejlődés folyamán ehhez kell kapcsolódnunk. *A Gerolsteini nagyhercegnő*, amikor színre került, szintén a saját korában aktualitásaival fűszerezte ezt az 1720-as miliőben játszódó darabot. A célzások azonban annyira félreérthetetlenek voltak a darab előadásának korára, hogy az aktuális célzások egy részét betiltották. Ma is csak úgy tudjuk érdekessé tenni a darabot, ha megtöltjük aktualitásokkal, mint annakidején tették. Destruktív-e a zene? Igen, ma is destruálja az imperialisták mesterkedéseit. Ha Lehár zenéje cukrosvíz, akkor ez a zene marósav. Hozzá kell tehát adni szövegben is azt, amit a zenével maratni akarunk. Ők maguk, a színház vezetősége sok hibát látnak a darabban. Többet, mint amennyi itt a vitán elhangzott. Ezek azonban nagyrészt a kezdet nehézségei és reméli, hogy a fejlődés során el fognak tűnni.

Az öt komikus szerepeltetése szerinte nem hiba, legszívesebben tízet alkalmazna. Az az önfeledt nevetés, amit kiváltanak, véleménye szerint igen fontos és ezt a szempontot az Operett

Színháznak komolyan kell vennie. Véleménye szerint igen helyes és eredményes nevelő hatást fejt ki a színház, ha a közönség már csak a komikusok miatt is bemegy a színházba, ott azon nevet, amin kell és ezt a nevetést hazaviszi magával.

Fischer Sándor és Farkas Ferenc rövid hozzászólása után, amelyekkel esetleg félreértett szavaikat igyekeznek jobban megvilágítani, Tamássy Zdenkó megköszöni a tanulságos és elvi síkon mozgó vitát és az ülést berekeszti.

dr. Karczag György s. k.
jegyzőkönyvvezető

Jelzet: MNL OL P 2146-62. tétel-1951.

Géppel írt pizkozat, saját kezű aláírás és pecsét nélkül.